

KORXONA RIVOJLANISHINI TA'MINLOVCHI IQTISODIY OMILLAR

Qarshi davlat texnika universiteti

2-kurs talabasi Azimova Rayhon Bunyod qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada korxonaning barqaror hamda izchil rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omillar ilmiy-nazariy va amaliy nuqtayi nazardan tahlil etilgan. Unda korxonada taraqqiyotiga ta'sir etuvchi omillar ichki va tashqi omillar sifatida guruhlariga ajratilib, ularning har biri korxonada faoliyatidagi o'rni va ahamiyati jihatidan yoritilgan. Ichki omillar tarkibida boshqaruv tizimining samaradorligi, moliyaviy imkoniyatlar, mehnat resurslarining salohiyati, innovatsion faoliyatni yo'lga qo'yish hamda mavjud resurslardan samarali foydalanish masalalari ko'rib chiqilgan. Tashqi omillar esa iqtisodiy muhit, bozordagi raqobat darajasi, davlatning iqtisodiy siyosati, soliq va investitsiya tizimi, shuningdek, zamonaviy texnologik rivojlanish jarayonlari bilan bog'liq holda tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: korxonada rivojlanish, ichki omillar, tashqi omillar, barqaror rivojlanish, raqobatbardoshlik, innovatsiya.

Kirish: Zamonaviy iqtisodiy sharoitda korxonalarning barqaror va izchil rivojlanishi milliy iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, korxonalarning samarali faoliyat yuritishi ishlab chiqarish hajmining kengayishi, aholi bandligining oshishi hamda raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish bilan bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari ko'plab mamlakatlarda yalpi ichki mahsulotni shakllantirishda, iqtisodiy faollikni oshirishda va yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Korxonada rivojlanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u faqat ishlab chiqarish hajmining ortishi bilan cheklanmaydi. Bu jarayon moliyaviy barqarorlikni

mustahkamlash, boshqaruv tizimini takomillashtirish, mavjud resurslardan oqilona foydalanish, mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish hamda innovatsion faoliyatni rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi. Shu bois har bir korxonaga bozor talablariga moslashish, o'z faoliyatini samarali tashkil etish va raqobatbardoshligini oshirish orqali uzoq muddatli taraqqiyotga erishishga intiladi. Bugungi globallashuv va kuchayib borayotgan raqobat sharoitida korxonalarining barqaror faoliyat yuritishi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Chunki bozor muhitida muvaffaqiyatga erishish uchun korxonaga nafaqat mavjud imkoniyatlardan foydalanishi, balki tashqi iqtisodiy o'zgarishlarga tez moslasha olishi ham zarur. Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, korxonaga faoliyatida tizimli yondashuv, aniq strategiya va samarali boshqaruv mexanizmlarining mavjudligi rivojlanish jarayonining muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri sanaladi.

Korxonaga taraqqiyotiga ta'sir qiluvchi omillar odatda ichki va tashqi omillarga ajratiladi. Ichki omillar korxonaga rahbariyati tomonidan bevosita boshqarilishi mumkin bo'lgan omillar bo'lib, ularga moliyaviy resurslar holati, ishlab chiqarish quvvatlari, texnologik ta'minot darajasi, xodimlarning kasbiy malakasi, mehnat unumdorligi, innovatsion faoliyat va boshqaruv tizimining samaradorligi kiradi. Ushbu omillar korxonaning ichki salohiyatini belgilaydi va uning bozordagi barqaror o'rnini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tashqi omillar esa korxonaga nazoratidan tashqarida shakllanadigan iqtisodiy sharoitlar bilan bog'liqdir. Ularga bozor konyunkturasi, raqobat muhiti, davlatning iqtisodiy siyosati, soliq va kredit mexanizmlari, investitsiya muhiti, makroiqtisodiy barqarorlik hamda texnologik taraqqiyot kiradi. Mazkur omillar korxonaga faoliyatiga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatib, uning rivojlanish imkoniyatlarini belgilab beradi. Shu nuqtayi nazardan, korxonaning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni chuqur o'rganish, ularni to'g'ri guruhlariga ajratish va har bir omilning korxonaga faoliyatidagi o'rnini aniqlash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Bunday tahlil

korxonalar boshqaruvida to'g'ri qarorlar qabul qilish, rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish hamda raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism: Z Zamonaviy iqtisodiy sharoitda innovatsion faoliyat korxonalar taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ilmiy-texnik yutuqlar, raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarining joriy etilishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bilan birga, korxonaning bozor talablariga moslashish imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Raqamlashtirish jarayonlari korxonalar xarajatlarni kamaytirish, boshqaruv qarorlarini tezkor qabul qilish va faoliyat shaffofligini ta'minlashda muhim yordam bermoqda. Korxonalar rivojlanishida inson kapitali alohida ahamiyatga ega. Malakali, bilimli va raqobatbardosh kadrlarning mavjudligi, ularning kasbiy ko'nikmalarini muntazam oshirib borish hamda samarali rag'batlantirish tizimini yo'lga qo'yish korxonalar barqarorligini ta'minlaydi. Xodimlarning tashabbuskorligi va innovatsion fikrlashi esa yangi g'oyalar, mahsulotlar va xizmatlarning paydo bo'lishiga zamin yaratadi. Bugungi kunda davlat tomonidan tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlar ham korxonalar rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda¹. Qulay biznes muhiti, soliq imtiyozlari, investitsiya dasturlari va moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari korxonalarining faoliyatini kengaytirish hamda yangi loyihalarni amalga oshirish imkonini beradi. Shu sababli korxonalar taraqqiyotiga ta'sir etuvchi omillarni har tomonlama o'rganish, ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish va amaliyotda samarali qo'llash muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Korxonaning barqaror rivojlanishi ko'plab ichki va tashqi omillar ta'sirida shakllanadi. Bu omillar bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, korxonaning samaradorligi, raqobatbardoshligi va uzoq muddatli istiqboliga bevosita ta'sir qiladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ushbu omillarni to'g'ri aniqlash, guruhlariga ajratish va

¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari. -Toshkent, 2023–2024 yy

ulardan oqilona foydalanish korxonaning muvaffaqiyatli rivojlanishida muhim o‘rin tutadi².

Ichki omillar korxonalar rahbariyati tomonidan bevosita boshqarilishi mumkin bo‘lgan omillardir. Ularga boshqaruv tizimi, moliyaviy resurslar, ishlab chiqarish quvvatlari, texnologik ta‘minot, mehnat resurslari va innovatsion salohiyat kiradi. Samarali boshqaruv tizimiga ega korxonalarda strategik qarorlar o‘z vaqtida va puxta qabul qilinadi. Bu esa mavjud resurslardan unumli foydalanish va ishlab chiqarish jarayonlarini samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Moliyaviy barqarorlik korxonalar rivojlanishining muhim shartlaridan biridir. Yetarli moliyaviy imkoniyatlar ishlab chiqarishni kengaytirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, yangi mahsulotlar ishlab chiqarish va bozor talablariga moslashish imkonini beradi. Shu bilan birga, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish korxonaning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlaydi³.

Mehnat resurslari sifati ham korxonalar taraqqiyotiga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Malakali, tajribali va mas‘uliyatli xodimlar ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, mahsulot sifatini yaxshilaydi va korxonaning bozordagi mavqeyini mustahkamlaydi. Xodimlarning bilim va malakasi qanchalik yuqori bo‘lsa, korxonaning rivojlanish sur‘ati ham shunchalik tezlashadi. Shu bois xodimlarni qayta tayyorlash, ularning malakasini oshirish va mehnatini rag‘batlantirish korxonaning ichki salohiyatini kengaytiradi. Innovatsion faoliyat korxonalar yangi imkoniyatlar yaratadi. Yangi mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish korxonaning raqobat ustunligini ta‘minlaydi. Ayniqsa, bugungi raqobat kuchaygan sharoitda innovatsiyalar korxonaning bozorda mustahkam o‘rin egallashida muhim vosita hisoblanadi⁴.

² Abdurahmonov Q.X. Korxonalar iqtisodiyoti. - Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.25-bet

³ World Bank. Small and Medium Enterprises (SMEs) Finance Report. 2022. C-100

⁴ Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo‘llari va choralari.- Toshkent: O‘zbekiston, 2018. 48-bet.

Tashqi omillar esa korxonalar nazoratidan tashqarida shakllanadigan iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlar bilan bog‘liqdir. Ularga iqtisodiy muhit, davlat siyosati, qonunchilik bazasi, soliq tizimi, infratuzilma holati, investitsiya muhiti va tashqi iqtisodiy aloqalar kiradi. Iqtisodiy barqarorlik mavjud bo‘lgan sharoitda korxonalar uzoq muddatli rejalar tuzishi va investitsion loyihalarni amalga oshirishi osonlashadi. Davlat tomonidan yaratilayotgan imtiyozlar, qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari va soliq siyosati korxonalar rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Qulay huquqiy va iqtisodiy muhit korxonalarining erkin faoliyat yuritishi, yangi ish o‘rinlarini yaratishi va ishlab chiqarish hajmini oshirishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, korxonaning barqaror hamda izchil rivojlanishi ichki va tashqi omillarning o‘zaro bog‘liq holdagi ta’siri asosida shakllanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, boshqaruv tizimining samaradorligi, moliyaviy barqarorlik, mehnat resurslarining salohiyati, innovatsion faoliyatni rivojlantirish va mavjud resurslardan oqilona foydalanish korxonalar taraqqiyotida muhim o‘rin egallaydi. Shu bilan birga, korxonalar faoliyatiga ta’sir etuvchi tashqi omillar ham alohida ahamiyatga ega. Jumladan, mamlakatdagi iqtisodiy muhit, bozordagi raqobat darajasi, davlat tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy siyosat, soliq va investitsiya tizimi hamda texnologik taraqqiyot korxonaning barqaror faoliyat yuritishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida korxonalar faqat ishlab chiqarish hajmini ko‘paytirish bilan cheklanmasligi lozim. Ular bozor talablariga moslashish, raqobatbardoshlikni oshirish, mahsulot va xizmatlar sifatini yaxshilash hamda innovatsion yondashuvlarni amaliyotga joriy etish orqali uzoq muddatli rivojlanishga erishishi zarur. Shu bois korxonalar rivojlanishiga ta’sir qiluvchi omillarni chuqur tahlil qilish va ulardan samarali foydalanish korxonaning kelgusidagi barqaror taraqqiyotini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo'llari va choralari.-Toshkent: O'zbekiston, 2018.
2. Abdurahmonov Q.X. Korxonalar iqtisodiyoti. - Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
3. Xolmo'minov Sh.R. Korxonalar faoliyatini boshqarish asoslari.-Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
4. Djumaniyazov R.T. Innovatsion iqtisodiyot va korxonalar rivoji.-Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2021.
5. Porter M.E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance.-New York: Free Press, 2008.
6. Drucker P.F. Management: Tasks, Responsibilities, Practices.-New York: Harper & Row, 2007.
7. Samuelson P.A., Nordhaus W.D. Economics.-New York: McGraw-Hill, 2019.
8. World Bank. Small and Medium Enterprises (SMEs) Finance Report.- Washington, DC, 2022.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari. Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga oid hujjatlar.-Toshkent, 2017–2024 yy.
10. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari.-Toshkent, 2023–2024 yy